

ФОРМИ АСОЦІАЦІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ТЕХНІКИ

М. А. Шлапак, аспірант²

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Натепер важливого значення набуває ринкове регулювання використання ресурсів, роль якого є особливо вагома на постіндустріальній фазі розвитку країн із сформованим громадянським суспільством. У зазначеному ключі варто звернути увагу на використання ресурсів, що визначають темпи науково-технічного прогресу суспільства, забезпечують його інноваційний прорив. Для сільського господарства це, передусім, – системи машин і

² Науковий керівник – Зіновчук В. В., д. е. н., професор.

новітні технології виробництва та переробки продукції галузі. Проте, доступ до таких науково-технічних досягнень для сільськогосподарських товаровиробників, особливо відносно невеликих за фізичними розмірами своїх господарств і обсягами ділової активності, досить обмежений. Тому тут їм не обійтися без організованої взаємодії щодо спільного (асоціаційного) забезпечення та використання у своїх господарствах сучасної високопродуктивної та енергозберігаючої сільськогосподарської техніки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системні дослідження з питань формування матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств, оснащення їх сучасною технікою, впровадження інтенсивних ресурсозберігаючих технологій знайшли відображення у роботах таких вітчизняних науковців, як Даниленко А.С., Захарчук О.В., Лобас М.Г., Підлісецький Г.М., Самойлик Ю.В., Шибанін В.С., Шубравська О.В. та ін. Питання розвитку кооперації у використанні основних засобів виробництва, в т. ч. сільгосптехніки висвітлювали Зіновчук В.В., Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Молдаван Л.В., Пивовар П.В. та ін. Незважаючи на значну кількість і різноплановість проведених досліджень зазначеної проблеми недостатньо вивченими залишаються питання ідентифікації можливих рівнів взаємодії сільськогосподарських товаровиробників у використанні техніки. Особливо це стосується обґрунтування доцільності створення відповідних організаційних структур корпоративного типу.

Мета дослідження полягає в ідентифікації форм асоціаційного використання сільськогосподарської техніки. Теоретико-методологічною основою дослідження стала парадигма кооперативної взаємодії з використанням *системно-синергетичного підходу* до пізнання сутності, особливостей та форм асоціаційного використання сільськогосподарської техніки.

Результати дослідження. Близько 85–90 % технічних засобів, що залишилися у господарствах, вже відпрацювали свій нормативний ресурс. Через зношеність та технічну несправність до 25 % їх зовсім не використовуються. Аграрії забезпечені засобами механізації на 50–60 % від технологічної потреби. Зменшення кількості техніки та зниження рівня її технічної готовності призвело до підвищення навантаження у 1,5–2 рази, що значно подовжує строки виконання робіт, порушує агротехнічні вимоги та збільшує втрати врожаю [2, с. 135]. Зарубіжний досвід підтверджує, що зазначена проблема може бути вирішена за допомогою організованої взаємодії сільськогосподарських товаровиробників. Така співпраця може

відрізнитися за цільовою орієнтацією, кількістю учасників, масштабами операцій, тривалістю і періодичністю, організаційним дизайном, системою управління, юридичним оформленням тощо.

На нашу думку, варто виділити кілька рівні взаємодії товаровиробників у використанні сільськогосподарської техніки. В широкому вжитку з іменником «використання» можуть застосовуватися прикметники «спільне», «групове», «асоціаційне». Спільне використання – найбільш проста і нерегламентована форма співробітництва, акт доброї волі двох та більше осіб, що не вимагає жодних формальностей свого існування та функціонування. Факт спільного використання чогось, наприклад суспільних благ, навіть не вимагає від контрагентів бути особисто знайомими. Група – сформована у певний спосіб і вже більш організована та, зазвичай, стабільна сукупність індивідів з чітко означеними намірами сумісної діяльності, хоча теж утворена без особливих формальностей. Психологічна енциклопедія відмічає, що група відрізняється від будь-якого випадкового зібрання людей здатністю її учасників до певних узгоджених дій, що сприяють задоволенню їх потреб [3, с. 91]. Для асоціації ж характерна не спільна діяльність, а міжособистісні стосунки, що опосередковуються ціннісними орієнтаціями, які виявляються у груповому спілкуванні. В асоціації успіх або невдача одного не впливає на успішність діяльності інших [3, с.33].

Спрямовуючи проєкцію такого методологічного бачення на предмет даного дослідження, можна визначити, що *асоціаційне використання сільськогосподарської техніки – це сфера діяльності та спосіб групових дій товаровиробників з метою задоволення своїх інтересів в отриманні доступу до технічного оснащення власних господарств (придбання, використання та обслуговування технічних засобів сільськогосподарського призначення) на основі створення організаційної структури корпоративного типу, здатної забезпечити результат (ефект), який їм неможливо одержати, діючи індивідуально*. Принципова відмінність асоціаційної структури від колективного господарювання полягає у збереженні приватного землеволодіння (або приватно-оредного землекористування), унеможливленні знеособленого використання сільськогосподарської техніки та зміцненні демократичних інститутів ринкової трансформації аграрного сектора.

Розвиток організованої взаємодії сільськогосподарських товаровиробників в Україні є злободенною теоретичною, методологічною та прикладною економічною проблемою. Цей процес зумовлений, з одного боку, відсутністю чіткої однозначності та

стратегічних орієнтацій у структурних перетвореннях вітчизняного аграрного сектора національної економіки та, як підкреслює В. Зіновчук, гетерогенністю (неоднорідністю) його організаційної структури [1, с.14], а з іншого, – гострою потребою швидкого подолання її депресивного стану. Адже у розвинутих країнах процес формування організаційної структури аграрного сектора, орієнтованої на захист власних споживачів та підтримку сільськогосподарських товаровиробників (що є засадничим принципом продовольчої безпеки країни), відбувався протягом тривалого періоду. У нашій країні ж цей шлях треба подолати значно швидше.

Найбільшого значення асоціаційне використання техніки набуває для господарств, що: 1) мають обмежений фізичний розмір; 2) не мають достатнього доступу до інвестиційного капіталу та 3) залежать від сезонних коливань потреби в робочій силі і техніці. Також обґрунтування доцільності асоціаційного використання техніки пов'язано з сезонним характером сільськогосподарського виробництва. Асоціаційне використання техніки пропонує і, на нашу думку, насправді потребує більш висококваліфікованої робочої сили ніж забезпечує досягнення вищого рівня надійності застосування засобів хімізації, підвищення безпеки праці, зниження шкідливого впливу на довкілля та економію витрат.

Проведений аналіз форм асоціаційного використання сільськогосподарської техніки дає змогу виділити основні з них, що мають особливе значення умов нашої країни: 1) неформальна (сусідська) взаємодопомога; 2) товариства співвласників техніки; 3) машинні кола; 3) спеціалізовані кооперативи.

Неформальна взаємодопомога. Найпростіша організаційна форма використання техніки, що за усною домовленістю між кількома фермерами дозволяє спільне використання купленої нової чи вживаної сільськогосподарської техніки та обладнання. Це взаємодія фермерів без формування спільної власності, без подальших зобов'язань і без будь-яких вимог до оформлення. Вона є найбільш поширеною формою міжгосподарського використання техніки і найчастіше застосовується в сільському господарстві.

Товариства співвласників техніки. У деяких країнах, особливо Європейського Союзу, поширення здобули товариства спільного володіння технікою. Їх члени, об'єднуючи капітал, формують системи сільськогосподарських машин для виконання замовлень як членів свого товариства, так й сторонніх осіб. У такий спосіб техніка використовується найпродуктивніше, а їх члени-власники мають додаткове джерело надходження коштів, насамперед для догляду за

технікою та її ремонту. Товариства для отримання статусу юридичної особи реєструються. Відмінність товариств зі статусом юридичних осіб від неформальних утворень (крім проходження процедури реєстрації) полягає в тому, що їх склад стабільний, вони діють на засадах письмової домовленості або статуту, можуть демократично обирати керівників, координують між собою комплектацію їх машинно-тракторних парків.

Машинні кола (Machinery Rings) – одна з найпоширеніших форм асоціаційного використання сільськогосподарської техніки, заснованих на приватній власності, являє собою об'єднання фермерських господарств для спільного використання сільськогосподарської техніки і надання механізованих послуг стороннім особам. Вона виступає посередником в організації використання машин своїми членами, які є власниками техніки, обслуговуючи їх на неприбутковій основі. Найбільш доцільною такою організаційною формою визнається у випадках, коли виникає потреба у використанні дорогої, високопродуктивної або спеціалізованої техніки у короткостроковий період.

Кооперативи з надання послуг. Призначення зазначеної форми асоціаційного використання сільськогосподарської техніки полягає у придбанні таких машин та обладнання, які недоцільно тримати в одноосібному володінні, організації оптимального використання техніки своїх членів-клієнтів, уникненні зайвих ринкових посередників, використанні професійного управлінського персоналу та висококваліфікованих кадрів робочих професій. Право членства і власності у кооперативі надається лише сільськогосподарським товаровиробникам, які одночасно є його клієнтами. Такі кооперативи можуть обслуговувати й тих, хто не є членом кооперативу, але на інших умовах. Власність членів кооперативу формується у вигляді паїв, що поступово створюються, обліковуються і повертаються у порядку, передбаченому статутом кооперативу. Паї надходять до кооперативу у грошовій, натуральній (наприклад, сільськогосподарська техніка, транспортні засоби, обладнання, приміщення тощо) та трудовій (певна кількість робочого часу, відпрацьованого у кооперативі) формах. Розмір паю членів кооперативу має бути пропорційним площі їх господарств. Пайові відносини – принципова відмінність кооперативів від машинних кіл.

Висновки. За сучасних умов перспективною та прийнятною для теперішнього етапу структурних трансформацій аграрного сектора нашої країни слід вважати асоціаційну організаційну модель спільного використання сільськогосподарської техніки. Вона базується на

корпоративній формі приватної власності, що не вимагає фізичного об'єднання господарств учасників і обмежує їх матеріальну відповідальність лише індивідуальною часткою в об'єднаному капіталі (якщо такий має місце). Асоціативне використання сільськогосподарської техніки може відбуватися в кількох формах – у вигляді неформальної взаємодопомоги, товариств співвласників техніки, машинних кіл та спеціалізованих обслуговуючих кооперативів.

Список використаних джерел

1. Зіновчук В. В. Чи підходить Україні європейська модель сільськогосподарської кооперації? // Кооперативні читання: 2014 рік: мат. Всеукр. наук.-практ. конф. – Житомирський національний агроекологічний університет, 2014. – С. 9–18.
2. Пивовар П. В. Сучасний стан технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області / П. В. Пивовар // Вісник ЖНАЕУ. – 2011. – № 1, т. 2. – С. 134–143.
3. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. М. Степанов. – К. : «Академвидав», 2006. – 424 с. (Енциклопедія ерудита).